

УДК 324:342.1/.8](477)(045)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.30.30>

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ «ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Олександр Чубатенко

*Національна академія державного управління при Президентіві України,
кафедра парламентаризму та політичного менеджменту
вул. А. Цедіка, 20, 03057, м. Київ, Україна*

У статті розкриваються основні концептуальні підходи до поняття «виборчі технології», які існують у політичній науці.

Сказано, що трансформаційні зміни, які відбуваються в державі, несуть за собою демократичні перетворення, що мають бути реалізовані у порівняно короткі терміни. Запровадження демократичних інститутів у процесі такої трансформації часто відбувалося без належної адаптації до сучасних реалій та необхідної підтримки їх суспільством.

Одним із прикладів такого інституту є інститут виборів. Відсутність відповідного досвіду у проведенні виборчих кампаній та низький рівень політичної культури учасників виборчих перегонів не давали змоги називати вибори чесними, прозорими та демократичними. З цього виливає актуальність дослідження поняття «виборчі технології».

Досліджено термін «технології», його походження та тлумачення різними авторами. Вказано, що кожна галузь знань, яка займається вивченням людини та її поведінки, розробляє свої технології, які належать до соціальних. Критеріями розмежування соціальних технологій виступають сфери громадянського життя – економічна, правова, моральна. За цих обставин політичні процеси, зокрема, виборчі, також піддаються технологізації.

Зазначено, що наявність конкуренції в політиці створює умови суперництва та веде до актуалізації політичних технологій, як технологій соціальних, а це значить, що політичні технології є типом соціальних технологій, які реалізуються в політиці. Водночас виборчі технології є найважливішим видом політичних технологій, оскільки їх використання допомагає здобувати владу, яка є основною метою діяльності політичних акторів.

Досліджено специфіку виборчих технологій, їх особливості, підходи до їх визначення та тлумачення.

У висновках говориться, що під виборчими технологіями розуміються політичні технології, які використовуються для боротьби за владу та спрямовані на її розширення, утримання та зміцнення. Без розуміння особливостей виборчих технологій та умілого їх використання неможливо досягти належного результату в умовах політичної конкуренції.

Ключові слова: технології, соціальні технології, політичні технології, виборчі технології, вибори.

Трансформаційні зміни в Україні, що відбуваються з початку 1990-х років, вимагають від держави демократичних перетворень у короткі терміни. При цьому в розвинених країнах такі зміни тривали століттями. З одного боку, це дало змогу Україні уникнути зайвих помилок, які були здійснені іншими країнами, а з іншого – часто-густо запроваджувалися демократичні інститути без належної їх адаптації до вітчизняних реалій та необхідної підтримки їх суспільством. Одним із прикладів такого інституту є інститут виборів. Відсутність належного досвіду в організації та проведенні виборчих кампаній, низький рівень політичної культури учасників виборчих перегонів, нерозуміння громадянами своєї

відповідальності на виборах не давало підстав вважати проведені вибори чесними, прозорими та демократичними.

Через це дослідження основних концептуальних підходів до поняття «виборчі технології» є досить актуальним. Це дає змогу систематизувати наявний масив інформації про політичні технології та визначити пріоритетні напрями їх розвитку в майбутньому, у зв'язку із соціально-економічними та політичними змінами в країні.

Незважаючи на те, що поняття «виборчі технології» є досить новим для України, воно користується дедалі більшою увагою вітчизняних політологів та громадськості. Разом із тим воно часто може вживатися некоректно. Саме тому тема цієї наукової роботи є досить актуальною.

Дослідженнями виборчих технологій займається низка вітчизняних вчених: В. Бебик, А. Видрін, Л. Кочубей, А. Пойченко, В. Полторак, М. Томенко. Разом із тим мало наукових досліджень, які б дали змогу визначити сутність та походження виборчих технологій, їхні загальні та специфічні ознаки, а також їхнє місце в політичній науці.

Незважаючи на тривалий час існування виборчих технологій, процес їх впливу на політичний результат та їхні можливості залишаються не повністю вивченими, а трактування самого поняття виборчих технологій різноманітне, а іноді досить звужене. Тому метою статті є аналіз та розкриття основних концептуальних підходів до поняття «виборчі технології» та їх класифікація.

Саме поняття «виборчі технології» пов'язане з організацією та проведенням виборів, які мають забезпечити передання владних повноважень представникам суспільства. Внаслідок цього з боку держави буде забезпечено реалізацію правових норм за допомогою проведення виборчої кампанії, суспільство отримає реалізацію соціальної функції виборів, а кандидати в рівній та справедливій боротьбі з політичними конкурентами отримують право представляти жителів свого округу в публічних органах влади. При цьому застосування виборчих технологій має враховувати об'єктивні умови до проведення виборів. До них належать правове поле держави, практики проведення виборчих кампаній, національно-політичні традиції виборчого округу, організаційні матеріали і можливості держави та кандидатів.

Як засвідчують сучасні реалії, жодна виборча кампанія, що мала місце за часів незалежності, не відбувалася без використання політичними силами «сумнівних» технологій. Через це такі технології теж мають бути досліджені для того, щоб мати змогу вибрати науково обґрунтовані та дієві механізми протидії цим проявам.

Досліджуючи термін «виборчі технології», необхідно зазначити, що його основу становить поняття «технологія», що походить від двох давньогрецьких слів: «техно» – мистецтво, майстерність і «логос» – наука, знання, закон. У словниках зустрічаються різні тлумачення терміна «технологія», але найчастіше її визначають так:

1) сукупність знань та відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь;

2) сукупність способів оброблення чи перероблення матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо;

3) наука про перероблення й оброблення матеріалів, способи виготовлення продукції та сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах діяльності;

4) будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів, будь-то люди, інформація або фізичні матеріали – для отримання бажаної продукції чи послуг [2, с. 425].

Суть будь-якої технології проявляється через два основні поняття – процедуру та операцію. До процедури належить набір дій (операцій, за допомогою яких відбувається той чи інший процес (фаза, етап)), який виражає сутність цієї технології. Операцією вважа-

ється безпосередньо практичний акт досягнення визначеної мети в межах цієї процедури (технології) [7, с. 390].

Кожна галузь знань, яка займається вивченням людини та людських відносин, розробляє свої технології, які належать до соціальних та забезпечують реалізацію та оптимізацію соціальних процесів. Критеріями розмежування соціальних технологій виступають сфери громадського життя – економічна, правова, моральна тощо.

Відповідно, в нашому випадку, політичні процеси, зокрема виборчі, також піддаються технологізації.

Через наявність гострої конкуренції між політичними силами, існування різноманітних, суперечливих цілей та інтересів, ресурсні можливості – створюються умови суперництва, що ведуть до актуалізації політичних технологій як частини технологій соціальних. Тобто політичні технології є особливим типом соціальних технологій, які реалізуються у сфері політики.

У широкому розумінні під технологіями в політиці розуміються будь-які технології, які певним чином визначають зміст і форму політичних процесів, їх будову, функціонування політичної системи, впливають на поведінку суб'єктів політики [7, с. 390].

А. Пойченко першим із вітчизняних дослідників став вивчати політичні технології. У праці «Політика: теорія і технології діяльності» [8] він запропонував певні політичні технології в процесі дослідження політики як діяльності, яка спрямована на розв'язання та запобігання конфліктам. За його твердженням, політичні технології є системою послідовних дій (політичних суб'єктів), які спрямовані на досягнення наперед визначеного політичного результату.

За К. Ващенком, політичні технології є важливим елементом політичної культури суспільства загалом та певних політичних суб'єктів зокрема. Він визначає політичні технології не лише як певний набір методів та правил, які використовуються для досягнення визначених цілей у політиці, але й як систему способів реалізації політичних цінностей суб'єкта в процесі здійснення ним політичної діяльності. Процедури виступають основними елементами системи політичних технологій. Вони являють собою чітко і послідовно визначені політичні дії та історично розроблений логічний порядок, що забезпечує умови для реалізації політичних цінностей у складних та конфліктних ситуаціях політичного життя суспільства [3, с. 52].

Політичні технології розглядаються як сукупність послідовних процедур, прийомів і способів діяльності, які застосовуються як найбільш оптимальна й ефективна реалізація цілей і задач певних суб'єктів у вказаний час та у вказаному місці [4].

Серед усього різноманіття політичних технологій найважливішими є виборчі технології, оскільки саме до них прикута найбільша увага суб'єктів політичних відносин. В умовах зростаючої конкуренції ефективне використання спеціальних політичних технологій під час виборів допомагає здобувати владу, тобто основну мету діяльності політичних акторів.

Будучи різновидом соціальних, виборчі технології мають свою специфіку. Вони спрямовані на включення соціально-психологічних механізмів, які здійснюють регулювання електоральної поведінки виборців. Разом із тим у вузькому розумінні виборчою технологією вважається певний метод боротьби за виборців. Головною особливістю виборчих технологій є те, що вони використовуються виключно у виборчих кампаніях, що дає підстави назвати їх електоральними технологіями.

Виборчі технології є різновидом політичних технологій, які цілеспрямовано впливають на громадян із метою залучитися їх підтримкою і віддати свої голоси за визначеного кандидата. Вони перетворюють вибори на шоу, де не мають значення ідеї і принципи кандидата, а важливими є ті технології, які він використав у своїй передвиборчій кампанії.

Є досить багато визначень поняття «виборчі технології», але однозначного тлумачення цього терміна немає.

Як вважає М. Варій, виборчі технології – це засіб практичного досягнення поставлених цілей. Вони являють собою специфічний інструмент інновацій, творчості, взаємодії різних методів, які спрямовані на вплив на виборців. Також вони поєднують соціальну, політичну, психологічну, економічну та інші види діяльності, які найбільше проявляються під час виборчих кампаній. Їх особливістю є те, що за їх допомогою моделюються та впроваджуються процеси впливу на електорат [1].

На думку В. Полторака, виборча технологія – це сукупність засобів, методів і прийомів спеціально формалізованого й організованого впливу на електорат, що уможливають вплив на його електоральну поведінку і спонукають віддати голоси за певного кандидата чи партію [9, с. 62].

Л. Кочубей визначає виборчі технології як мистецтво вивчення електоральної мотивації, вироблення механізмів, які базуються на певних психологічних підходах за умови, коли першочерговим є не «що», а «як»: як здійснити, як вдало побудувати виборчу кампанію, як вплинути на виборця [6].

М. Томенко виборчі технології розглядає як механізми й інструменти впливу на громадську думку та настрої громадян під час проведення виборчої кампанії [11, с. 73].

За усю історію суспільства було винайдено лише три засоби впливу на людину – примус, маніпулювання та співробітництво. Виборчі технології поєднують використання усіх трьох цих чинників залежно від розвитку суспільства. У суспільстві з розвинутою демократією перевага надається третьому чиннику, який є найгуманнішим. Разом із тим навіть демократичні суспільства намагаються широко використати маніпуляції зі свідомістю задля досягнення результатів.

Є різні класифікації виборчих технологій. Частіше вони класифікуються за правовими та етичними нормами, тобто чинним законодавством і рівнем суспільної моралі. За таким підходом вони поділяються на «чисті» та «брудні». При цьому функціональність цієї класифікації виявляється коректною залежно від кожної конкретної держави [10].

За такою класифікацією виборчі технології можуть поділятися на «чорні», «сірі» та «білі», де до «чорних» належать ті, що передбачають пряме порушення чинного законодавства. «Сірі» технології – це такі, що не передбачають порушення закону, але суперечать нормам суспільної моралі та прийнятним способам ведення виборчої кампанії. Прикладом «сірих» технологій може бути присутність на мітингу певного політика групи його опонентів із транспарантами, плакатами, листівками та іншою продукцією, яка має агітаційний зміст про нього. З одного боку, така діяльність не є предметом порушення закону (якщо ці супротивники не порушують правопорядку, а самі матеріали не містять сфальшованої інформації), а з іншого боку, такі дії зазвичай засуджуються громадськістю, оскільки вони порушують неписані правила публічних відносин політиків.

До «білих» технологій зараховують ті, які належать до офіційного реєстру дозволених та не суперечать чинному законодавству. Перш за все це найпростіші та природні технології. До них належать розклеювання листівок, організація зустрічей з виборцями тощо.

Виборчі технології, які суперечать суспільній етиці та моралі, отримали назву «деструктивні виборчі технології». Основні причини їх застосування такі:

- 1) обмеженість можливостей законних способів у веденні перевиборчої боротьби в умовах рівних можливостей для кандидатів;
- 2) посилення тенденції деідеологізації виборчих кампаній;
- 3) нестача кваліфікованих кадрів;

4) зневіра населення у чесність і прозорість результатів виборів, поширення думки, що будь-який політичний результат все одно принесе їм поразку;

5) посилення фінансових можливостей кандидатів на результати виборів. Нові політики визначаються за ресурсним забезпеченням. Це веде до зниження інтелектуального складника у вищому політикумі. Розум, відповідальність, мораль витісняються агресивністю і зговірливістю, можливостями знайти необхідні гроші та піти на будь-який політичний компроміс [5].

Залежно від того, яка мета ставиться перед кандидатами і партіями у виборчих кампаніях, виборчі технології розрізняються таким чином:

- мета кампанії – участь, а не перемога;
- мета кампанії – досягнення часткової, відносної, певної чи абсолютної перемоги.

Також виборчі технології можна розглядати з двох позицій: 1) це технології, які забезпечують організацію виборчої кампанії органами влади; 2) це технології безпосередньої боротьби у виборчих перегонках кандидатів чи політичних сил.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зазначити, що вперше поняття «технології» було введено у виробничій сфері, де воно передбачало впорядкування послідовності певних операцій для створення певного виду продукції.

З часом відбулося проникнення цього поняття у соціальну сферу загалом і в політику зокрема. Якщо соціальні технології визначаються як сукупність операцій та процедур соціального впливу на об'єкт із метою одержання ефективного соціального результату, то у випадку соціального впливу в політиці можемо говорити про актуалізацію поняття «політичні технології». Оскільки однією з головних цілей учасників політичного процесу є конкуренція з метою завоювання та утримання влади, головним елементом політичних технологій стають виборчі технології.

Під «виборчими технологіями» прийнято розуміти технології, які використовуються в боротьбі за владу і спрямовані на її розширення, утримання і зміцнення. Без розуміння особливостей виборчих технологій та вмілого їх використання неможливо досягти успіху у політичній боротьбі за сучасних умов. При цьому, незважаючи на різні концепції виборчих технологій, жодна з них не може бути сталою в суспільстві, особливо в розвиненому інформаційному, оскільки з виникненням нових комунікаційних засобів занає змін і сама політична реальність.

Важливим напрямом дослідження виборчих технологій є використання новітніх інформаційних технологій у виборчих процесах, а також особливості застосування виборчих технологій у транзитних суспільствах.

Вивчення виборчих технологій робить відповідний внесок в їх розвиток у процесі українського державотворення. Дослідження змісту і типології виборчих технологій на сучасному етапі є важливою потребою вдосконалення та підвищення ефективності політичної влади та державного управління.

Знання суті та особливостей виборчих технологій допомагає консолідувати суспільство з метою вирішення важливих проблем, налагодити ефективну комунікацію між політиками і громадянами, підвищити змогу досягти успіху в боротьбі за владу.

Список використаної літератури

1. Варій М.Й. Політико-психологічні передвиборчі технології. Київ : «Ельга Ніка-Центр», 2003. 400 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і гол. ред. Бусел В.Т. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 624 с.
3. Видрін Д. Політика: історія, технологія, екзистенція. Київ : Либідь, 2001. 432 с.

4. Королько В.Г. Основы публичных отношений. Київ : «Ваклер», 2002. 612 с.
5. Кочубей Л. Категоріальне осмислення виборчих процесів. *Політичний менеджмент*. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=448>.
6. Кочубей Л.О. Виборчі технології. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2008. 332 с.
7. Куценко Є.В. «Виборчі технології» як наукова категорія: сутність і класифікація. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса]*. 2013. Вип. 1. С. 387–403. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2013_1_29.
8. Пойченко А.М. Політика: теорія і технології діяльності. Київ : [б.в.], 1996. 164 с.
9. Полторак В. Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 1. С. 66.
10. Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. Київ : Знання України, 2004. 120 с.
11. Томенко М.В. Інститут президентства в Україні: правові засади та політична перспектива. *Придніпровський науковий вісник*. 1998. № 1. С. 73–76.

MAJOR CONCEPTUAL APPROACHES TO THE NOTION OF “ELECTION TECHNOLOGIES”

Oleksandr Chubatenko

*National Academy for Public Administration under the President of Ukraine,
Department of Parliamentarism and Political Management
Tsedika str., 20, 03057, Kyiv, Ukraine*

The article outlines the major conceptual approaches to the notion of “electoral technologies” which exist in modern political science.

It is said that the transformational changes taking place in the state bring about democratic transformations that must be implemented in a relatively short time. The introduction of democratic institutions in the process of such transformation often took place without proper adaptation to modern realities and their necessary support by society.

One example of such kind of institution is the institution of elections. The lack of proper experience in conducting election campaigns and the low level of political culture of the participants in the election campaigns did not allow to call the elections fair, transparent and democratic. From this arises the relevance of studying the notion of “election technologies”.

The term “technology”, its origin and interpretation by different authors are studied. It is stated that each field of knowledge that deals with the study of a human and their behaviour develops its own technologies which relate to the social ones. The criteria for distinguishing social technologies are the areas of civil life – economic, legal, moral. Under these circumstances, political processes, in particular, electoral ones, are also subject to technologicalization.

It is noted that presence of competition in politics creates conditions for rivalry and leads to the actualization of political technologies as social technologies, which means that political technologies are a type of social technologies that are implemented in politics. At the same time, electoral technologies are the most important type of political technology, because using them helps to gain power, which is the main purpose of political actors.

The specifics of electoral technologies, their peculiarities, approaches to their definition and interpretation are studied.

The conclusions state that electoral technologies are understood as political technologies used in the power struggle and aimed at its expansion, maintenance and strengthening. Without understanding the peculiarities of electoral technologies and their skillful use, it is impossible to achieve a proper result in conditions of political competition.

Key words: technologies, social technologies, political technologies, election technologies, elections.